



Schola Europaea

Office of the Secretary-General

Ref. : 2007-D-592-lv-4

Orig.: LV

LATVIEŠU VALODAS PROGRAMMA 1.-7.KLASE/LATVIAN LANGUAGE I SYLLABUS – 1-7 YEARS (Secondary)

Approved by the Board of Governors of the European Schools on the 17 and 18 April 2007 in Lisboa

Entry into force: September 2007

Latviešu valodas programma

1.-7.klase

Ievads

Latviešu valodas mācību priekšmeta programma 1.–7.klasei izstrādāta atbilstoši prasībām, kādas izvirza Latvijas Republikas *Valsts pamatizglītības standarts* izglītošanās jomā “Valoda”, *Pamatizglītības standarts latviešu valodā*, *Vidējās izglītības standarti latviešu valodā un literatūrā* (1993.), kā arī *Vidējās izglītības standarta latviešu valodā un literatūrā* projekts. Tajā norādīts latviešu valodas mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi, mācību saturs un sasniedzamais rezultāts pa klašu grupām, kā arī mācību satura apguves metodes un paņēmieni, mācību sasniegumu vērtēšanas formas un metodiskie paņēmieni.

Valoda ir saziņas līdzeklis – prasme lietot un mērķtiecīgi izmantot valodu kā instrumentu noteiktās saziņas situācijās ietekmē saskarsmi starp cilvēkiem, panākumus darbā. Tāpēc nepieciešams izkopt valodas prasmes, apgūstot latviešu valodas likumības un lietojot valodu pēc iespējas daudzveidīgākās dzīves situācijās. Valoda ir apkārtējās pasaules izziņas līdzeklis. Mācību saturā tiek akcentēta precīza, mērķtiecīga runa, prasme uztvert informāciju un nodot to citiem gan mutvārdos, gan rakstveidā, prasme lasīt un uztvert būtisko.

Latviešu valodas programmā mācību saturs un sasniedzamie rezultāti tiek atspoguļoti 4 kompetencēs – valodas, komunikatīvajā, sociokultūras un mācīšanās kompetencē – un literatūras kā vārdu mākslas, literārā darba uztveres, radošās darbības un literatūras kā kultūras sastāvdaļas apguvē.

Valodas kompetence ir spēja uztvert valodu kā zīmju sistēmu, izprast un izmantot visu valodas līmeņu elementus, lai dažādās dzīves darbības situācijās uztvertu un veidotu literārās valodas normām atbilstošu tekstu mutvārdos un rakstveidā.

Komunikatīvā kompetence ir spēja ar valodas līdzekļiem īstenot dažādus saziņas uzdevumus, veidot un uztvert mutvārdu un rakstveida tekstu, apzināti izmantot valodas līdzekļus sava saziņas mērķa sasniegšanai, novērtēt saziņas procesa efektivitāti.

Sociokultūras kompetence ir zināšanas un sapratne par sociālo un kultūras vidi, kurā valoda tiek lietota, un prasme šīs zināšanas izmantot, lai, nezaudējot savu etnisko identitāti, sazinātos un saprastos daudz kultūru sabiedrībā.

Mācīšanās kompetence ir spēja izziņas procesā izmantot racionālus darba paņēmienus, atbilstošus informācijas avotus un tehnoloģijas, kā arī prasme patstāvīgi pilnīgot savu personību, bagātināt pieredzi.

Literatūras apguvē akcentētas skolēnam nozīmīgas mākslas un ētiskās vērtības, kas veido pamatu viņa pilnvērtīgai, motivētai attīstībai, centrā izvirzot prasmju un iemaņu attīstību vārda mākslas izpratnes procesā, tēlainās domāšanas attīstību.

Kompetences raksturo zināšanas, prasmes, pieredze, vērtības un attieksmes, tāpēc kompetencēs ietvertais saturs ir plašs un daudzveidīgs. Tā apguvi var nodrošināt dažādas didaktiskās pieejas.

Latviešu valodas mācību priekšmetam ir uzdevums veidot speciālās lingvistiskās zināšanas un prasmes (valodas kompetence), kas ietver valodas runas un rakstu prasmi, valodas sistēmas izpratni. Valodas zināšanas tiek izmantotas daudzveidīgās saziņas situācijās (komunikatīvā kompetence).

Vispārīgās prasmes – spēja abstrahēt, analizēt, secināt, salīdzināt, saskatīt analogijas – cieši saistītas ar komunikatīvajām prasmēm – uztvert, saprast un vērtēt tekstā pausto informāciju, izteikt sakarīgi savas domas, tās argumentēt, sadarboties, organizēt un patstāvīgi strādāt, iepazīt savas un citu tautu saskarsmes tradīcijas u.c., kas aprakstītas sociokultūras kompetencē un mācīšanās kompetencē, ir arī citu mācību priekšmetu uzdevumi, un bieži vien to rezultāti nav sasniedzami, apgūstot vienu tematu. Tie ir atkarīgi no skolotāja izvēlētajām mācību metodēm, mācību satura un visas skolas mācību procesa, kas kompleksi veido skolēna komunikatīvo kompetenci kopumā.

Literatūras uzdevumi un metodiskie paņēmieni strukturēti atbilstoši metodiskajai pieejai, ka jebkura literārā darba apguve realizējama 3 soļos – teksta atvēršana, lai skolēnu noskaņotu emocionāli un sagatavotu aktīvai garīgai un praktiskai darbībai; teksta lasīšana un analīze, kuras laikā tiek radīts dialogs starp skolēnu un literāro darbu; pēcteksta darbs, kurā tiek rosināta jaunu zināšanu, jaunas vai padziļinātas lasītāja pieredzes veidošana, kā arī īpaši izcelta skolēna radošā darbība, interpretējot un vērtējot literāro darbu, kā arī pašvērtējums un savstarpējā vērtēšana.

Mācību priekšmeta mērķis

Attīstīt skolēnu kompetenci latviešu valodā, prasmi izteikties un sazināties latviešu valodā, apzināties valodas lomu savas personības izveidē, etniskās identitātes saglabāšanā un starpkultūru dialoga veidošanā, prasmi uztvert literatūru kā vārda mākslu, pilnveidojot skolēna lasīšanas intereses, tēlaino domāšanu un radošo pašizpaušmi.

Sekmēt izglītojamā spēju kompetenti lietot latviešu valodu saziņā, mūžizglītībā un kultūru dialogā.

Sekmēt izglītojamā emocionālo, radošo un intelektuālo spēju attīstību, izpratni par literatūras daudzveidību, ieinteresētību Latvijas un pasaules literatūras un folkloras mantojuma izzināšanā.

Mācību priekšmeta uzdevumi

Latviešu valodas apguves procesā 1. – 2. klasē radīt skolēnam iespēju:

- apzināti paplašināt latviešu valodas vārdu krājumu;
- pilnīgot saziņas prasmes,
- veicināt valodas izjūtu;
- pilnīgot klausīšanās, runāšanas, lasīšanas un rakstīšanas prasmes informācijas saņemšanai un nodošanai;
- pilnīgot prasmi izteikt un pamatot savas domas mutvārdos un rakstveidā;
- veidot sapratni par valodu kā sistēmu ar tās likumiem;
- saprast un ievērot mācītās pareizrūnas un pareizrakstības normas;
- veicināt savas pašizpaušmes un radošās prasmes;
- veidot sapratni par literatūru kā vārda mākslu;
- veicināt skolēnu prasmes literāro darbu uztverē;
- veidot skolēnu lasīšanas kultūru, sapratni par nepieciešamību pilnīgot savu lasītāja pieredzi;
- attīstīt sapratni par literatūru kā kultūras mantojuma veidu, rosinot interesi par savas un citu tautu literatūru un folkloru;
- veicināt literatūras apguves procesā daudzveidīgu informācijas avotu izmantošanu, veicinot skolēnu mācīšanās, vērtēšanas un sociālās prasmes.

3. – 4. klasē radīt skolēnam iespēju:

- pilnīgot latviešu valodas vārdu krājumu;
- pilnīgot saziņas prasmes atkarībā no saziņas situācijas,
- pilnīgot valodas izjūtu;
- izkopt klausīšanās, runāšanas, lasīšanas un rakstīšanas prasmes informācijas saņemšanai un nodošanai;
- nostiprināt zināšanas pareizrūnā un pareizrakstībā un pilnīgot to izmantošanu mutvārdos un rakstos;
- izprast valodas sistēmu un tās likumus;
- apzināti izvēlēties valodas līdzekļus, izsakot un pamatojot savas domas mutvārdos un rakstveidā;
- sekmēt savas pašizpaušmes un radošās prasmes.
- attīstīt prasmi analizēt savu un citu runu;
- veidot sapratni par literatūru kā vārda mākslu, tās veidu un žanru daudzveidību, satura un formas vienotību;
- veicināt skolēnu prasmes literāro darbu uztverē, vērtēšanā, sekmējot daudzveidīgu pašizpaušmi literatūras apguves procesā;
- veicināt skolēnu lasīšanas kultūras pilnveidi;
- attīstīt sapratni par literatūru kā kultūras mantojuma veidu, tās saikni un mijiedarbi ar citām mākslām, rosinot interesi par savas un citu tautu literatūru, folkloru, mitoloģiju;
- sekmēt literatūras apguves procesā daudzveidīgu informācijas avotu izmantošanu, veicinot skolēnu mācīšanās, vērtēšanas un sociālās prasmes.

5.-7. klasē radīt skolēnam iespēju:

- pilnveidot izglītojamā runas prasmes un spēju īstenot savu komunikatīvo nolūku dažādās saziņas situācijās;
- pilnveidot prasmi izvēlēties un lietot valodas līdzekļus atbilstoši literārās valodas normām;
- attīstīt prasmes saprasties un sadarboties daudz kultūru sabiedrībā.
- sekmēt prasmi vērtēt Latvijas un pasaules literatūras attīstības tendences, apzinoties literatūras nozīmi nacionālās un individuālās identitātes attīstībā;
- pilnveidot izpratni par literatūras virzieniem, veidiem, žanriem un prasmi analizēt literāro darbu mākslinieciskā veselumā;
- attīstīt tēlaino un analītisko domāšanu literārā darba uztverē un interpretācijā.

Mācību saturs

1.–2. KLASE

Komunikatīvā kompetence

Mutvārdu un rakstveida saziņa. Personu saziņa. Plašsaziņas līdzekļi. Sarunas iesākšana, jautājumu un atbilžu veidošana, sarunas beigšana. Monologs, dialogs.

Privātā saziņa, ielūgums, apsveikums.

Klausīšanās un runāšana. Dzirdēts teksts kā veselums, tā temats, galvenā doma. Klausīšanās nozīme. Jautājumu un atbilžu veidošana par mācību saturu. Lasīta, dzirdēta teksta atstāsts. Stāstījums par savu pieredzi, dzirdēto, lasīto, pārdzīvoto.

Valodas līdzekļu izvēle privātajā saziņā.

Lasīšana. Apzināta, veikla un izteiksmīga lasīšana. Detalizētā un izlases lasīšana. Temata un galvenās domas uztvere un izpratne. Informācijas izvērtēšana.

Rakstīšana. Mācīto ortogrāfijas normas ievērošana pierakstītā tekstā. Informācijas vākšana, pieraksts, apkopošana un rezultāta demonstrēšana.

Valodas kompetence

Vispārīgie valodniecības jautājumi. Valoda kā zīmju sistēma. Valodas pamatfunkcijas – saziņas, izziņas un domu izteikšanas funkcija.

Vārds. Fonētika. Pozicionālās skaņu mijas. Priekšstats par vēsturiskām skaņu mijām un vēsturisko līdzskaņu zudumu, par šaurā un platā patskaņa [e] un [ē] lietošanas nosacījumiem. Vārda uzsvars un zilbe. Zilbes intonācija.

Morfoloģija. Pārskats par lietvārdu, īpašības vārdu, skaitļa vārdu un vietniekvārdu.

Darbības vārdi kā patstāvīgi vārdi, palīgvārdi un saitiņas funkcijā, darbības vārdu pamatforma; darbības vārdu vienkāršie laiki un personas, darbības vārdu konjugēšana, darbības vārdu kārtas; darbības vārda īstenības, atstāstījuma, vajadzības, pavēles un vēlējuma izteiksme. Izteiksmju veidošana, laika formas, lietošana un pareizrakstība.

Darbības vārdu divdabju formas. Divdabju iedalījums, veidošana, lietošana un pareizrakstība. Divdabju izmantojums salikto laiku veidošanā.

Apstākļa vārdi, to iedalījums.

Leksikoloģija. Vārdu krājums. Viennozīmīgi un daudznozīmīgi vārdi. Vārda tiešā un pārnestā nozīme. Vārdi ar emocionālu nokrāsu. Pamazināmie vārdi.

Teikums. Sintakse. Teikumu iedalījums pēc izteikumu mērķa. Vienkāršs nepaplašināts un vienkāršs paplašināts teikums. Teikuma virslocekļi (teikuma priekšmets un izteicējs) un

palīglocekļi (apzīmētājs, papildinātājs, apstākļi). Teikuma gramatiskais centrs (teikuma virslocekļi un vārdšķiras tā izteikšanai), vienlīdzīgi teikuma locekļi, to saistīšanas līdzekļi. Uzruna. Tieša runa. Salikts teikums – salikts sakārtots un salikts pakārtots teikums.

Iespraudumi: manuprāt, piemēram.

Interpunkcija. Pārskats par pieturzīmju lietošanu vienkāršā un saliktā teikumā.

Teksts. Noraksti, diktāti, atstāstījumi, vēstījuma, apraksta tipa domraksti. Teksta plānošana (ievads, galvenā daļa, nobeigums). Teksta tēma un temats. Uzmetuma, melnraksta un tūrraksta veidošana.

Sociokultūras kompetence

Dzimtā valoda, valsts valoda un minoritātes valoda. Runas kultūra un etiķete dažādās formālās un neformālās saziņas situācijās.

Mācīšanās kompetence

Iegūto zināšanu un prasmju izmantojums citos mācību priekšmetos un sadzīvē. Mācīšanās stratēģijas atbilstoši mērķim un uzdevumam. Efektīvi paņēmieni valodas uzdevumu veikšanai. Informācijas ieguve, sniegšana un novērtēšana mācību procesā un sadzīvē. Eiropas Valodu portfelis.

Literatūra kā vārda māksla

Literatūras veidi – lirika, epika, drāma.

Literatūras žanri – dzejolis, fabula, miniatūra, literārā pasaka, stāsts, atmiņu tēlojums, bērnu romāns, luga.

Literārā darba valoda, tēlainās izteiksmes līdzekļi – epitets, salīdzinājums, personifikācija.

Ritma elementi, atskaņas, vārsma, pants, valodas skaniskums dzejā.

Daiļdarba saturs un tematika.

Literārā darba uzbūves elementi – sižets.

Literārā darba varoņi, to nozīme sižeta risinājumā.

Dabas tēlojums literārā darbā.

Literatūra un citi mākslas veidi (mūzika, tēlotājmāksla, kino, animācija).

Literārā darba ilustrācijas.

Folkloras – tautasdziesmas, teikas, anekdotes, parunas, sakāmvārdi, mīklas.

Latviešu un cittautu folkloras sižeti, tēli, to izmantojums literārajos darbos.

Literārā darba uztvere, radošā darbība

Viedoklis par literāro darbu.

Literārā darba emocionālā noskaņa. Izejumu un pārdomu atklāsme.

Literārā teksta izteiksmīga lasīšana un runāšana.

Literārā darba satura izklāsts loģiskā secībā.

Atsauksme par literāro darbu.

Apraksts un vēstījums.

Žanra pazīmju izmantojums jauna teksta veidošanai.

Sava un citu paveiktā vērtējums.

Inscenējums.

Literatūra kā kultūras sastāvdaļa

Latviešu un citu tautu folkloras darbi.

Literāro darbu daudzveidība.

Folkloras izmantojums literārā darbā.

Dažādi informācijas ieguves avoti, vārdnīcu izmantošana. Informācijas atrašana bibliotēkā.

Tradicionālie, elektroniskie, audiovizuālie informācijas ieguves avoti.

Literārā darba autora personība saistībā ar konkrēto daiļdarbu.

Ieteicamie daiļdarbi

Mūža godi tautasdziesmās un ticējumos.

Vēsturiskās un izcelšanās teikas.

Literārā pasaka

S. Kaldupe. *Ziemeļzemes pasaka* vai

I. Ziedonis. *Uz pasaka*

O. Vailds. *Laimīgais princis*

Miniatūras

M. Ķempe. *Pirmā bērnības atmiņa, Billīte*

A. H. Tammsāre. *Zēns un taurenis*

Dzeja

O. Vācietis. *Sveču grāmata*

Fabulas (5 pēc skolotāja izvēles)

P. Sils. *Žagatas*

E. Treimanis-Zvārgulis. *Taksītis*

Rainis. Miera skūpstis

Vensku Edvarts. Pasaciņa

E. Treimanis-Zvārgulis. *Kaķis*

P. Sils. *Bailēm lielas acis*

Ēzops. *Lauva un pele*

Ž. Lafontēns. *Vilks un jērs*

Stāsti

A. Upīts. *Sūnu Ciema zēni*

A. Neiburga. *Stāsts par Tilli un Suņu vīru*

G. Repše. *Jorens kokā kāpējs*

Luga

A. Brigadere. *Maija un Paija*

Romāns

V. Belševica. *Bille* (fragmenti).

O. L. Kirkegors. *Orla Varžurijējs* vai

L. M. Montgomerija. *Anna no "Zaļajiem jumtiem"* vai

R. Dāls. *Matilde*

3.–4. KLASE

Komunikatīvā kompetence

Runas satura un uzstāšanās plānošana un īstenošana. Informācijas ieguves avots – intervija.

Informācijas apkopošana tabulās, shēmās un diagrammās. Tabulās, shēmās un diagrammās dotās informācijas pārveidošana vārdiskajā informācijā.

Diskusija, diskusijas temats, jautājumi, savas attieksmes paušana diskusijā.

Oficiālā un privātā saziņa, oficiāls ielūgums, apsveikums, aicinājums, vēstule, lūgums. Informācijas ticamība, būtiskums un daudzveidība.

Saziņas temats, problēma, ideja, plāns. Saziņas veidi un līdzekļi.

Klausīšanās un runāšana. Klausīšanās un runas izvērtēšana atbilstoši saziņas situācijai un informācijas būtiskumam, ticamībai. Runāšanas prasmes pilnīgošana, apzināti izvēloties valodas līdzekļus

Valodas līdzekļu izvēle oficiālajā un privātajā saziņā. Runas plānošana un veidošana atbilstoši saziņas situācijai. Viedokļu argumentācija. Teksta un runas kvalitāte.

Lasīšana. Dažādu lasīšanas stratēģiju izmantošana. Autora komunikatīvais nolūks. Galvenie teksta veidošanas līdzekļi un paņēmieni. Informācijas kritiska izvērtēšana un izmantošana.

Rakstīšana. Rakstveida atstāsts ar pārsprieduma elementiem, vēstījums, apraksts, pārspriedums. Pieraksta tehnikas: tabulas, shēmas, diagrammas. Rakstītāja kultūras vērtēšana.

Valodas kompetence

Vispārīgās valodniecības jautājumi.

Valoda kā zīmju sistēma.

Valodas funkcijas, attīstība un pārmaiņas.

Vārds. Fonētika. Pozicionālās skaņu mijas. Pārskats par vēsturiskām skaņu mijām un vēsturisko līdzskaņu zudumu, par šaurā un platā patskaņa [e] un [ē] lietošanas nosacījumiem.

Morfoloģija. Palīgvārdi. Prievārdi, to lietojums. Partikulas. Saikļi. Izsaukmes vārdi.

Pārskats par vārdšķirām un to lietošanu.

Gramatiskā homonīmija.

Leksikas slāņi, frazeoloģismi, emocionāli ekspresīvā leksika, vārdu nozīmes.

Stilistika. Valodas funkcionālie stili – zinātniskais, populārzinātniskais, darījumu, sarunvalodas un publicistiskais stils.

Leksikoloģija. Vecvārdi un jaunvārdi, apvidvārdi, svešvārdi, žargonismi. Frazeoloģismi. Vārdnīcas, to veidi.

Teikums. Teikuma locekļi. Teikuma virslocekļi. Teikuma palīglocekļi: papildinātājs, apzīmētājs, apstākļi, pielikums. Vienlīdzīgi teikuma locekļi un to saistīšanas līdzekļi.

Teikuma locekļu savrupināšana: savrupināts pielikums, apzīmētājs, apstākļi, divdabja teiciens.

Paskaidrojošie vārdi un vārdu grupas.

Iespraudumi: iesprausti vārdi un iesprausti teikumi.

Salikts teikums. Sintaktiskie sakari starp salikta teikuma daļām: sakārtojums un pakārtojums. Salikts sakārtots un salikts pakārtots teikums. Palīgteikumu veidi. Vienlīdzīgi palīgteikumi. Jaukts salikts teikums. Divdabim pakārtots palīgteikums un tiešā runa.

Paskaidrojošas vārdu grupas. Tiešās runas teikumi. Citāts, tā iesaistīšana teikumā.

Interpunkcija. Pārskats par pieturzīmju lietošanu teikumā.

Teksts. Informācijas apkopošana shēmās, diagrammās, tabulās. Intervija, intervijas pieraksts. Pārsprīdums. Teksta plānošana, rediģēšana, pilnīgošana. Konspekts, tēzes. Referāts. Atsauksme.

Sociokultūras kompetence

Valodu situācija un valodas politika; valsts valoda, dzimtā valoda un minoritātes valoda. Kulturoloģiska informācija tekstā.

Runas kultūra un etiķete dažādās saziņas situācijās.

Mācīšanās kompetence

Informācijas pieraksta tehnikas. Uzziņu literatūras, vārdnīcu izmantošana. Metodes un paņēmieni valodas prasmju pilnveidei. Eiropas Valodu portfelis.

Literatūra kā vārda māksla

Literatūras veidi – lirika, epika, liroepiska, drāma.

Literatūras žanru daudzveidība – dzejolis, fabula, balāde, poēma, literārā pasaka, īsais stāsts, novele, epifānija, mākslinieciskais apraksts, eseja, humoreska, romāns, luga; žanru pazīmes.

Literārā darba valoda, tēlainās izteiksmes līdzekļi – epitets, salīdzinājums, personifikācija, metafora, hiperbola, simboli, sajūtu gleznas.

Ritma elementi, atskaņas, vārsmas, pants, verlibrs, valodas skaniskums dzejā.

Daiļdarba saturs, tematika, problemātika, ideja.

Daiļdarba kompozīcija.

Literārā darba varoņi, to nozīme sižeta risinājumā.

Tēli, to veidojums.

Dabas tēlojums, vides un laika tēlojums literārā darbā.

Literatūra un citi mākslas veidi (mūzika, tēlotājmāksla, dekoratīvi lietišķā māksla, kino, animācija, arhitektūra).

Literārā darba ilustrācijas.

Reālisms, romantisms, tautiskais romantisms.
Latviešu un cittautu folkloras, mitoloģijas sižetu izmantojums literārajos darbos.

Literārā darba uztvere, radošā darbība

Ētiskās un estētiskās vērtības literārā darbā.
Literārā darba emocionālā noskaņa. Izjūtu un pārdomu atklāšana, argumentējot savu viedokli.
Literārā teksta izteiksmīga lasīšana un runāšana, lasītāja pozīcija.
Literārā darba varoņu, tēlu, tajā pausto ideju, izteikto problēmu vērtējums mutvārdos un rakstveidā.
Anotācija, atsauksme, recenzija par literāro darbu.
Apraksts un vēstījums, pārspriedums, argumentētā eseja.
Žanra pazīmju izmantojums jauna teksta veidošanai.
Sava un citu paveiktā vērtējums.
Savas pieredzes salīdzinājums ar literārajā darbā atklāto.
Citu viedokļa noskaidrošana par literāro darbu un dažādu viedokļu salīdzināšana.

Literatūra kā kultūras sastāvdaļa

Latviešu un cittautu folkloras, mīti un eposi.
Literāro darbu tematiskā un žanriskā daudzveidība.
Latviešu un cittautu folkloras tēlu un sižetu izmantojums literārajos darbos.
Kopīgais un atšķirīgais dažādu tautu folklorā un literārajos darbos. Nacionālās identitātes apziņa, tās izpausme literatūrā.
Literārajos darbos ietvertie kultūrvēsturiskie fakti.
Tradicionālie, elektroniskie, audiovizuālie informācijas ieguves avoti.
Muzeji un kultūrvēsturiskās vietas, literārā darba saistība ar kultūrvēsturisko vietu.
Cilvēka mūža attēlojums folklorā.
Literārā darba autora personība saistībā ar konkrēto daiļdarbu.

Ieteicamie daiļdarbi

Latviešu teikas (5 pēc skolotāja izvēles)

Latviešu tautas pasaka

Latviešu tautasdziesmas par mitoloģiskajām būtnēm

Grieķu, ēģiptiešu, skandināvu, Austrumu tautu, somu kosmogonisko un antropogonisko mītu fragmenti

Eposs

A. Pumpurs. *Lāčplēsis* (fragmenti).

Auseklis. *Gaismas pils*

Pumpurs. *Tautai; Imanta*

Literārās pasakas

I. Ziedonis. *Krāsainās pasakas*

A.Sakse. *Pasakas par ziediem*

Epifānijas

I. Ziedonis. *Epifānijas* (5 pēc skolotāja izvēles)

Stāsts

R. Ezera. *Cilvēkam vajag suni*

O. Henrijs. *Bēdu brāļi.*

Novele

R. Blaumanis. *Nāves ēnā*

R. Ezera. *Zilonis*

A. Čaks. *Stāsts Spēle ar dzīvību*

A. Grīns. *Klusie ciemiņi*

Romāns

J. Klīdzējs. *Cilvēka bērns* (fragmenti) vai

A. Eglītis. *Pansija pilī.*

A. Kristi. *Austrumu ekspresis* (fragmenti).

A. Bels. *Cilvēki laivās vai pēc skolotāja izvēles*

Dzeja

E. Veidenbaums.

I. Ziedonis.

Rainis.

A. Čaks.

O. Vācietis.

M. Zālīte.

K. Elsbergs vai M. Melgalvs

R. Blaumanis. *Tālavas taurētājs*

V. Plūdonis. *Balāde Salgales Mada loms* un poēma *Atraitnes dēls*

Humoreska

A. Čehovs. *Hameleons* vai

K. Čapeks. *Dārzkopja gads* (fragmenti)

Luga

Rainis. *Zelta zirgs*

M. Zīverts. *Minhauzena precības* vai *Zaļā vāze*

Publicistika, mākslinieciskais apraksts

M. Birze. *Kā pele pa graudam* (fragmenti)

I. Ziedonis. *Tutepatās* (fragmenti).

Z. Mauriņa. *Liepu lapu laipnība.*

E. Venters. *Ābolu elpa*

5.-7. KLASE

Komunikatīvā un valodas kompetence

Valodas saziņas funkcija.

Starppersonu, grupu un publiskā saziņa. Mutvārdu un rakstveida saziņa. Privātā un oficiālā saziņa.

Teksts kā komunikatīva vienība. Teksta komunikatīvais nolūks. Teksta uztvere un sapratne.

Klausīšanās, lasīšanas un rakstīšanas stratēģijas. Informācijas avoti, to izvērtējums.

Informācijas ieguve un apstrāde. Intervija, aptauja. Informācijas pieraksta veidi.

Vārds. Vārda fonētiskais, morfoloģiskais un leksiskais aspekts. Ortoēpija un ortogrāfija.

Teikums – teksta vienība. Teikuma un teksta sintakse. Interpunkcija.

Teksts kā valodas vienība. Teksta struktūra. Teksta plānošana un veidošana. Argumentācija tekstā. Argumentētā eseja. Teksta pilnveidošana. Valodas līdzekļu mērķtiecīga izvēle un izmantošana tekstā.

Valodas emocionāli ekspresīvie stili.

Sarunvaloda.

Valodas funkcionālie stili.

Zinātniskais stils. Referāts. Pētnieciskais darbs.

Publicistiskais stils.

Darījumu stils. CV un motivācijas vēstule.

Valodas stilu morfoloģisko, leksisko un sintaktisko īpatnību analīze.

Leksikas sistēma lietojuma un cilmes aspektā. Dažādu vārdšķiru un sintaktisko konstrukciju leksikostilistiskais lietojums.

Latviešu valodas normas stilistikā.

Saziņas psiholoģiskie, sociālie un valodiskie aspekti.

Efektīva saziņa. Tās veicinātāji un kavētāji.

Valoda kā ietekmēšanas līdzeklis. Plašsaziņas līdzekļu valoda.

Diskusija. Tās plānošana, organizēšana, izvērtēšana. Diskusijas kultūra.

Publiskā runa. Publiskās runas veidi. Runas plānošana. Publiskā uzstāšanās. Verbālo un neverbālo līdzekļu izvēle diskusijā un publiskajā runā.

Sociokultūras kompetence

Valodas funkcionalitāte. Valoda un runa.

Valodas mainība un attīstība. Literārā valoda un dialekti. Valodas kultūra.

Latviešu valodas nozīme multikulturālā sabiedrībā un starpkultūru dialogā.

Valodu politika Latvijā. Valsts valoda un dzimtā valoda.

Personīgā un valsts atbildība valodas saglabāšanā.

Valoda un personības identitāte.

Valoda un etniskā un nacionālā identitāte.

Valoda kā cilvēces kultūras mantojums.

Literatūra kā kultūras sastāvdaļa

Literatūra Latvijā saistībā ar pasaules literatūras attīstības likumsakarībām.

Literatūra kā viens no mākslas veidiem.

Antīkās literatūras un teātra rašanās. Mīti un literatūra.

Mītu izmantojums grieķu traģēdijā un reminiscences latviešu literatūrā.

Cilvēka pašvērtības un humānisma ideju atspoguļojums renesanses literatūrā.

Apgaismes idejas un to nozīme latviešu kultūrā.

Laika un pasaules daudzveidīgais redzējums romantisma mākslā.

Nacionālās kultūras rašanās un ideāla meklējumi tautiskajā romantismā.

Sociālās kritikas nozīme reālisma mākslā.

Laikmeta pretrunu ietekme un izpausme modernisma mākslinieciskajos meklējumos. Zinātnes un filozofiskās domas attīstība un to saistība ar 20. gadsimta kultūras parādībām.

Modernisma virzieni – Rietumu civilizācijas vērtību krīzes atklājēji.

Politiskās varas faktora pastiprināšanās modernajā sabiedrībā un tās atklāsme mākslā.

Padomju okupācija un tās izraisītās sekas latviešu literatūras attīstībā; emigrācijas literatūras rašanās.

Kultūras eklektisms postmodernajā sabiedrībā.

Literatūra kā vārda māksla

Literatūras virzieni, veidi, žanri, literārais darbs kā mākslinieciskais veselums.

Literatūra kā viens no mākslas veidiem. Literārā teksta attiecības ar tā autoru un uztvērēju.

Mitoloģisko priekšstatu un tēlu izmantojums dažādu laikmetu literārajos darbos.

Antīkā traģēdija: žanra izveide, nostiprināšanās un savdabība.

Dzejas, prozas un dramaturģijas attīstība renesansē.

Cilvēka iekšējās brīvības meklējumi vācu apgaismotāju dramatiskajos darbos.

Romantiskā varoņa pretrunīgā būtība un konflikts ar sabiedrību dzejā, prozā un dramaturģijā.

Jaunromantisma izpausmes latviešu literatūrā.

Sociālās dzīves un cilvēka psiholoģijas tēlojums reālisma prozā un dramaturģijā.

Reālisma un romantisma elementu mākslinieciskā sintēze.

Simbolisma un ekspresionisma iezīmes lirikā.

Dažādu virzienu koeksistence latviešu literatūrā.

Novatorisms un tradīcija modernisma literatūras mākslinieciskajā izveidē.

Dažādu modernisma literatūras virzienu attīstība latviešu emigrācijas literatūrā.

Tendences 20. gadsimta 60.-80. gadu latviešu dzejā, prozā, dramaturģijā.

Jaunākās tendences mūsdienu latviešu literatūrā.

Literārā darba uztvere, radošā darbība

Literārā teksta daudzveidīgās interpretācijas iespējas.

Lasīšanas kultūras pilnveide: estētiskā uztvere – apjēgta attieksme pret literāro darbu kā mākslas darbu.

Objektīvais un subjektīvais literārā darba uztverē, analīzē, interpretācijā.

Nozīmīgu izjūtu, pārdzīvojumu un atziņu analīze un vērtēšana. Autora, teksta un lasītāja attiecības un to dinamika. Jaunrades tekstu rakstīšana.

Rakstiska viedokļa izteikšana (pārsapriedums par literatūru un citām mākslas parādībām, eseja, recenzija u.c.).

Mutiska viedokļa izteikšana (diskusija, disputs, dialogs, literārā tiesa u.c.)

Teksta vizuālā interpretēšana un ilustrēšana.

Interaktīvas aktivitātes (drāmas elementu izmantošana)

Pētnieciskais darbs (referāts, pētījums, projekts).

Pētnieciskā darba prezentācija.

Ieteicamie daiļdarbi

Sengrieķu traģēdija pēc izvēles

Dž. Bokačo noveles

V.Šekspīra „Hamlets” vai „Romeo un Džuljeta”

Bairona vai V.Igo, vai A. Puškina darbs pēc izvēles

H.Ibsena luga „Pērs Gints”

Š.Bodlēra dzeja pēc izvēles

F. Kafkas vai A.Kamī stāsts /romāns pēc izvēles

J.Alunāna dzeja pēc izvēles

Ausekļa dzeja pēc izvēles

R. Blaumaņa noveles pēc izvēles, luga ”Pazudušais dēls”.

E. Veidenbauma dzeja pēc izvēles

Aspazijas dz. krāj. “Sarkanās puķes”

J.Poruka dzeja, stāsti pēc izvēles

F.Bārdas dzeja pēc izvēles

Raiņa dz.krāj.„Gals un sākums”, traģēdija „Jāzeps un viņa brāļi”

L. Laicena dz. krāj „Ho Taī”

J.Ezeriņa noveles pēc izvēles

A. Upīša noveles pēc izvēles

A. Čaka dz. krāj. „Mana paradīze”, poēma „Mūžības skartie”

E.Virzas poēma „Straumēni”

G. Zariņa vai I.Šķipsnas stāsts/ romāns pēc izvēles

L. Tauna vai G.Saliņa dzeja pēc izvēles

M.Zīverta kamerluga pēc izvēles

A. Bela romāns pēc izvēles

R. Ezeras romāns pēc izvēles

I. Ziedoņa dzeja pēc izvēles, epifānijas

O. Vācieša dzeja pēc izvēles.

V. Belševicas dzeja pēc izvēles

K. Skujenieka dzeja pēc izvēles

K. Elsberga dzeja pēc izvēles

J. Einfelda “Mēness bērns”

N. Ikstenas stāsti, romāns pēc izvēles

L. Stumbres viencēliens pēc izvēles

Jaunākās latviešu literatūras darbi (pēdējie 5 gadi) pēc izvēles

Mācību sasniegumu vērtēšanas formas un metodiskie paņēmieni

Vērtēšana ir mācību procesa būtiska sastāvdaļa, kuras mērķis ir skolēna personības pilnveidošana un izaugsme. Skolēna mācību sasniegumi jāvērtē daudzpusīgi un objektīvi, lai realizētu:

- prasību atklātības un skaidrības principu, kontrolējot mācību priekšmeta standartā noteikto obligātā mācību satura apguves pamatprasību apguvi;
- pozitīvo sasniegumu summēšanas principu, reģistrējot pozitīvos sasniegumus visos mācību sasniegumu vērtēšanas līmeņos – zināšanu iegaumēšanas un sapratnes, to lietošanas un patstāvīgas produktīvas darbības līmenī;
- vērtējuma atbilstības principu, dodot skolēnam iespēju apliecināt savas zināšanas un prasmes visiem mācību sasniegumu vērtēšanas līmeņiem atbilstošos uzdevumos, jautājumos, piemēros un situācijās;
- vērtējuma noteikšanai izmantoto veidu dažādības principu, izmantojot pārbaudes rakstos, mutvārdos un kombinēti, individuālo un grupas sasniegumu vērtēšanu un dažādus pārbaudes darbus (piemēram, diagnosticējošie darbi, kontroldarbi, praktiskie darbi, projektu darbi, ieskaites, eksāmeni);
- vērtēšanas regularitātes principu, lai skolēnu un viņa vecākus informētu par iegūtajām zināšanām, apgūtajām prasmēm un mācību sasniegumu attīstības dinamiku;
- vērtējuma obligātuma principu, izvirzot prasību, lai skolēns iesaistītos mācību procesā un iegūtu savām spējām atbilstošu vērtējumu.

Vērtētājs var būt: pats skolēns, klasesbiedri, skolotājs (iekšējā vērtēšana); skolas administrācija, vecāki, eksperti, valsts un pašvaldības institūcijas (ārējā vērtēšana).

Vērtēšana ir mācību procesa sastāvdaļa, tāpēc veicama visā mācību laikā, izvēloties piemērotāko vērtēšanas vietu mācību procesā, vērtēšanas mērķi, vērtēšanas metodisko paņēmieni, vērtējuma atspoguļošanas veidu (sk. tabulu)

Vērtēšanas metodiskie paņēmieni

Piemēri

Novērošana	Skolotājs atzīmē novērojumus par skolēna darba prasmēm. (piemēram, kā skolēni raksta vai lasa vingrinājumu, analizē, meklē analogijas). Skolotājs var izveidot dažādas novērojumu lapas, izvirzot konkrētu vērošanas mērķi (piemēram, par skolēnu pareizrūnas prasmēm mācību stundu laikā). Iegūtie rezultāti palīdz skolotājam pilnīgok mācību priekšmeta programmu, pieņemt argumentētus lēmumus par mācību metodēm, paņēmieniem.
Testveida uzdevumi	Skolotājs sastāda testveida uzdevumus, lai noskaidrotu skolēnu sākotnējo izpratni par jaunu mācību tēmu vai atmiņā saglabājušos informāciju par jau mācītu tēmu. Piemēram, sākot 5. klasē tēmu par lietvārdu, skolotājs piedāvā skolēniem testu ar atbilžu izvēles vai savietošanas uzdevumiem.
Jautājumi	Skolēni mutvārdos vai rakstveidā atbild uz dažādu tipu jautājumiem. Tas dod skolotājam iespēju noteikt zināšanu un prasmju līmeni klasē un plānot tālāko darbu (izklāstāmos un izskaidrojamos faktus,

		piemērotākos vingrinājumus).
Diagnosticējošais diktāts		Skolēni raksta diktātu, kurā, piemēram, koncentrēti dažādi salikta teikuma interpunkcijas gadījumi. Tipisko kļūdu analīze ļauj mērķtiecīgi plānot mācību stundu mērķus un uzdevumus.
Pārrunas		Skolotājs ar skolēniem brīvā sarunā noskaidro skolēnu zināšanu līmeni tēmas apguves sākumā. Piemēram, pārrunas par teikuma jēdzienu un teikuma nozīmi teksta veidošanā.
Vingrinājumi		Skolēni veic vingrinājumus, piemēram, raksta tekstu, saliekot pieturas zīmes, un norāda teikumu gramatisko centru vai domā saliktus sakārtotus teikumus, izmantojot dažādus sakārtojuma saikļus. Šādi uzdevumi pārbauda skolēnu prasmes izmantot valodas zināšanas. Pārbaudi var veikt skolotājs, tā var būt skolēnu savstarpējā kontrole vai arī skolēns pats var veikt pašpārbaudi.
Pārskata veidošana	tabulu	Skolēni veido pārskata tabulu, piemēram, par teikuma locekļu pazīmēm vai salīdzina salikta sakārtota un salikta pakārtota teikuma pazīmes. Tiek vērtētas skolēnu latviešu valodas zināšanas, prasmes lietot šīs zināšanas praktiskajā darbībā. Tiek vērtētas skolēna prasmes apkopot informāciju, klasificēt to, saskatīt līdzīgo un atšķirīgo.
Diskusija		Skolēni kopā ar skolotāju vienojas par diskusijas tematu (piemēram, "Sarunvalodas kultūra mūsu klasē"), sagatavo jautājumus, izvēlas būtiskus un diskutē par izvēlētajiem jautājumiem. Tiek vērtēta izpratne, prasme izteikt un argumentēt savu viedokli par noteiktu tēmu.
Grupās projekts		Skolēni vienojas par projekta tēmu un izvēlas tematu (piemēram, projekts "Personvārdi mūsu skolā"). Skolēni izmanto jau sagatavotus materiālus (piemēram, skolēnu saraksti pa klasēm) par personvārdiem kādā klašu grupā vai visā skolā. Katra grupa prezentē savu veikumu, atbild uz jautājumiem, izdara kopīgus secinājumus. Tiek vērtētas skolēnu prasmes apkopot, strukturēt un izvērtēt informāciju, prezentācijas un sadarbības prasmes.
Pašvērtējuma kartes		Katras tēmas apguves sākumā tiek izveidotas pašvērtējuma kartes (piemēram, kā novērtēt uzstāšanos), kurās skolēns pēc tam atzīmē, ko ir apguvis, izpratis, kādas prasmes ieguvis. Ar pašvērtējuma kartēm var strādāt klasē, to aizpildīšana var būt arī mājas darbs.
Diktāts		Skolēni raksta kādu no diktāta veidiem. Skolēni klasē novērtē savu darbu (piemēram, klasē kopīgi analizē tekstu, skolēni labo kļūdas paši vai mainās darbiem ar sola biedru).
Darba mape		Skolēni veido darba mapes pēc noteiktas struktūras. Tajās var apkopot gan klases darbus, gan mājas darbus, gan pārbaudes darbus, gan patstāvīgos darbus mācību materiāla paplašinātai apguvei. Tiek fiksēti un vērtēti skolēnu sasniegumi, problēmas mācību satura apguvē, skolēnu prasmes apkopot un strukturēt informāciju.
Testveida uzdevumi.		Skolēni veic dažādus testveida uzdevumus, lai pārbaudītu viņu zināšanas un prasmes mācību tēmas apguves procesā. Piemēram, par tematu "Darbības vārds" var sagatavot uzdevumus, kas pārbauda zināšanas par darbības vārda gramatiskajām kategorijām un darbības vārda pareizrakstību.
Atstāstījums		Skolēni raksta atstāstījumu, kurā izmanto apgūtās zināšanas un prasmes par apgūstamo tēmu. Piemēram, kad skolēni apgūst tiešo runu un uzrunu, var rakstīt atstāstījumu ar dialoga elementiem.

Domraksts/eseja	<p>Skolēniem tiek piedāvāti domrakstu temati par kādu noteiktu tēmu, piemēram, “Interesantākās lappuses latviešu valodas mācību grāmatā...” Tiek vērtētas skolēnu teksta plānošanas prasmes, prasmes izteikt savu viedokli rakstveidā, pamatot to un pareizrakstības prasmes.</p>
Mutvārdu uzstāšanās par mācību tēmu	<p>Skolēni sagatavo stāstījumu par mācību tēmu. Darbu var veikt individuāli, pāros vai grupās – gan mājās, gan klasē. Piemēram, mutvārdu stāstījums “Divdabja teiciens” vai rakstu darbs “Pieturzīmes vienkāršā teikumā”. Tiek pārbaudīta skolēnu izpratne par mācību tēmu, prasme izklāstīt mācību tēmu, ilustrēt to ar piemēriem, pareizrunas un pareizrakstības prasmes.</p>
Video audioieraksts	<p>Skolēnu runa tiek ierakstīta audiokasetē. Tiek analizēta un vērtēta skolēnu runa. Tiek filmēta stundas gaita. Skolēni kopā ar skolotāju analizē stundas gaitu, skolēnu un skolotāju darbību mācību stundā. Tiek vērtēta skolēnu prasme vērtēt savu darbu, saskatīt problēmas mācību satura apgūvē.</p>
Pārbaudes darbs	<p>Noslēdzot tēmu, piemēram, darbības vārdu pareizrakstība vienkāršajos laikos, skolēni pārbauda savas zināšanas un prasmes. Skolēni pārbaudes darbā izvēlas, kādu patskani vai līdzskani rakstīt, citā uzdevumā labo pieļautās kļūdas, raksta tekstu, kurā pareizi lieto darbības vārda vienkāršos laikus. Iegūtais vērtējums ļauj secināt par skolēnu sasniegumiem un gatavību noslēguma pārbaudes darbam.</p>
Diktāts ar uzdevumu	<p>Skolēni raksta diktātu, kurā izmanto kādā konkrētā tēmā apgūtās zināšanas. Diktātu papildina ar kādu uzdevumu, piemēram, jāanalizē vārdšķiras, jāpasvīturo vienkārši teikumi u.tml., var arī radoši turpināt diktāta tekstu, izmantojot savas zināšanas ortogrāfijā un interpunkcijā.</p>
Mutvārdu/rakstveida atbildes uz jautājumiem mācību tēmu	<p>Skolēni meklē atbildes uz atmiņas, izpratnes, analīzes un jautājumiem. Piemēram, apgūstot tēmu par vietniekvārdiem, skolēni atbild uz jautājumiem: pie kuras grupas pieder vietniekvārdi <i>mans, tavš, savš</i>; pie kuras vai kurām grupām pieder vietniekvārdi <i>mūsu, manu, sev, savu</i>; vai teikums <i>Skolēni viens aiz otra soļoja pa šauru taciņu</i> izveidots pareizi.</p>
Darba mapes	<p>Skolēni apkopo, strukturē un izvērtē savu darbību kādas tēmas apgūvē. Piemēram, skolēni var pārskatīt visus apkopotos mājas darbus par mācību tēmu, analizēt kļūdas, noskaidrot, kas vēl ir palicis neapgūts.</p>
Pētījums	<p>Skolēni kopā ar skolotāju tēmas apgūves sākumā izvēlas pētījuma tematus, un skolēni to veic to individuāli vai pāros, vai grupās. Piemēram, tēmas “ Izsaukuma teikumi kādā no daiļdarbiem un to funkcionālā nozīme”, “Sarunvaloda pusaudžu vēstulēs dažādiem žurnāliem”. Tiek vērtētas skolēnu zināšanas par tēmu, prasmes veikt praktisku pētījumu un vizuāli/grafiski atspoguļot tā rezultātus, kā arī prasmes veidot secinājumus un tos prezentēt.</p>
Atstāstījums	<p>Skolēni raksta atstāstījumu, kurā izmanto zināšanas un prasmes apgūtajā tēmā. Piemēram, kad skolēni ir apgūvuši kādu no stiliem, viņi var rakstīt atstāstījumu konkrētajā stilā un analizēt konkrētā stila iezīmes atstāstījumā.</p>
Pārbaudes darbs	<p>Skolēni veic daudzveidīgus uzdevumus, kas liecina par viņu zināšanām, prasmēm, kā arī spēju lietot apgūtās zināšanas gan standarta, gan nestandarta situācijās.</p>

Darba mape	Skolēni noteiktā laika posmā uzkrāj faktus (vingrinājumus, mājas darbus, pārbaudes darbus, jaunrades darbus u.c.), kas parāda viņu attīstības dinamiku mācību darbā (zināšanas, prasmes, kā arī attieksmes). Skolotājs 1 vai 2 reizes gadā pārrunā ar katru skolēnu viņa mācību sasniegumus un izvēlas uzdevumus tālākajam mācību periodam.
Grupās projekts	Skolēnu grupas radītais "produkts" vai risinātā problēma ir pietiekams pierādījums gūtajiem mācību sasniegumiem. Pārbaudes formai un vērtēšanas kritērijiem (<i>kas</i> un <i>kā</i> tiek novērtēti), cik vien iespējams, ir jāatbilst projekta metodes koncepcijai. Skolotājs novērtē, kā ir sasniegti konkrētais mācību mērķis (kā skolēni prot risināt problēmu – no ieceres līdz tās demonstrēšanai, kas apliecina skolēnu prasmes un attieksmes) un izvērza uzdevumus tālākajam mācību procesam.
Referāts	Ir izmantojams atsevišķos gadījumos. Tiek vērtētas skolēnu zināšanas konkrētā satura jomā, prasme atrast, apkopot un strukturēt informāciju, kā arī prasme rakstīt zinātniskajā stilā.

Izvēloties pārbažu saturu, ieteicams kombinēt formālās pārbaudes metodes (rakstveida pārbaudes darbi) un autentiskās metodes, kurās nozīmīga vieta atvēlēta skolēna praktiskajam sniegunam (priekšnesumam), tādējādi nodrošinot gan apgūtā mācību satura kontroli, gan nosakot sasniegtos mācību mērķus un uzdevumus. Mācību satura kontrolei paredzēta ievadvērtēšana un kārtējā vērtēšana; robežvērtēšanā un nobeiguma vērtēšanā jāakcentē mācību mērķu un uzdevumu pārbaude.

Skolotājs savus veidotos darbus pārsvarā vērtē pēc kritērijiem (vērtēšanas kritērijus nosaka skolotājs pats atkarībā no mācību priekšmeta satura un mācību procesa organizācijas vai saskaņā ar izglītības iestādes izstrādāto izglītības programmu.

Bakalaurāta eksāmenā ietverts 7.klases latviešu valodas mācību programmas saturs, kā arī tiek pārbaudītas skolēnu zināšanas, kas ir apgūtas iepriekšējos mācību gados, īpaši 6.klasē.

Mācību metodes

Mācību metožu un paņēmienu izvēle notiek, gatavojot mācību vielu stundai. Izvēle atkarīga no *didaktiskā mērķa, skolēna sagatavotības vai zināšanu līmeņa, mācību satura un skolēna un skolotāja mijiedarbības, resp., saskarsmes veida.*

Mērķu sasniegšanai izvēlas mācību organizācijas formu: *individuāls darbs, frontāls darbs ar visu klasi, grupu vai pāru darbs.*

Mācību procesā ievērojami didaktiskie principi: *zinātniskums, mērķtiecība, saprotamība, uzskatāmība, piemērotība, pēctecība, motivācija, interese, noderīgums, panākumu nodrošinājums, patstāvīgums, radošums, tikumiskums, mūsdienīgums* u. c.

Metode, paņēmiens

Apraksts

Teksta satura atstāsts rakstveidā, ievērojot gramatikas, ortogrāfijas un interpunkcijas likumus. Atstāstījuma mērķis ir attīstīt skolēnu atmiņas spējas un loģisko domāšanu, kopt skolēna valodas kultūru, izmantojot paraugu, nostiprināt pareizrakstību. Atstāstījumus raksta galvenokārt pamatskolā. Skolotājs pirms rakstīšanas informē par atstāstījuma veidu, izlasa atstāstājamo tekstu, izskaidro svešos vārdus un uzraksta uz tāfeles grūtākos vārdus, pārrunā atstāstījuma kompozīciju, vēršot uzmanību uz atstāstījuma mērķi. Pēc otrreizējas nolasīšanas veido plānu vai lasīšanas laikā zīmē domu karti – visi kopā vai individuāli. Atstāstījumu veidi:

1) *brīvie atstāstījumi* – tiem izmantojami teksti ar skaidru sižeta līniju. Skolēniem jāuztver tekstā paustā pamatdoma, notikumu secība. Atstāstījumā katrs skolēns brīvi lieto savu vārdu krājumu;

2) *atstāstījumi tuvu tekstam* – tajos skolēni atstāsta tuvu tekstam, izmantojot autora valodu, viņa lietotos mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus;

Atstāstījums

3) *paplašināmie atstāstījumi* – tajos atstāstāmā tekstā aizsākta doma, sižeta risinājums nav pabeigts, skolēni pēc savas izvēles raksta turpinājumu un nobeigumu;

4) *konspektīvie atstāstījumi* – tajos atstāsta galveno domu, neizmantojot mazsvarīgus faktus, nelieto tiešās runas teikumus;

5) *atstāstījumi ar formas maiņu* – lasāmie teksti un uzdevumi var būt dažādi: tekstā stāstījums 1.personā, skolēni pārveido 3.personā; tekstā dialogi, teikumi ar tiešo runu, skolēni atstāsta bez tiešās runas teikumiem; kāds notikums (lasa skolotājs), skolēni atstāsta ar adresāta maiņu – vēstule draugam, vecākiem, vecvecākiem, skolotājam u.tml. (tiks mainīti leksikas un stila līdzekļi);

6) *izlases atstāstījums* – plašs klausāmais teksts ar sižeta sazarojumu, dažādiem notikumiem, skolēni pēc izvēles atstāsta vienu no tiem, vai arī izveido kāda tēla raksturojumu.

Teksts ir mutvārdos izteikts vai ar rakstu zīmēm fiksēts vārdu, teikumu savienojumu kopums ar kādu informāciju. Dažādus tekstus – runātos, ierunātos, rakstītos izmanto informācijas iegūšanai, tos analizē no dažādiem viedokļiem, konspektē, sagatavo atbildes uz jautājumiem, tos mācās caurskatīt, pārskatīt u.tml.

Darbs ar tekstu

Tekstus analizē arī elektroniskā veidā. Tas attīsta prasmi izmantot dažādas informatīvās tehnoloģijas, prasmi atrast, izvērtēt, analizēt un izmantot informāciju. Skolēni, piemēram, mācās izmantot bibliotēkas katalogus, meklēt informāciju internetā, veidot mācību materiālus elektroniskā formā utt.

Diskusijas izmanto, lai izpētītu divus dažādus viedokļus par kādu jautājumu. Diskusijas tematu ar izmantojamo literatūru skolotājs paziņo vismaz nedēļu iepriekš. Noskaidro darba grupas, kas sagatavos atšķirīgu viedokļu apskatu. Norise: izrauga vadītāju, pieņem reglamentu. Pirmā grupa izskaidro savu viedokli, tad atbild uz pretējās grupas un klausītāju jautājumiem, tad uzstājas otrā grupa ar savu viedokli, kas savukārt atbild uz pretinieku un citu klausītāju jautājumiem. Pēc tam katra grupa cenšas iebilst pretinieka uzskatiem, izmantotajiem argumentiem, cenšas pierādīt pretinieka viedokļa aplamību. Diskusijas vadītājs ziņo par rezultātiem un sniedz rezumējumu. Diskusija rosina loģiskās domāšanas attīstību, veido prasmi uzdot jautājumus, māca uzstāties emocionālā situācijā, veicina toleranci pret citu uzskatu

Diskusija

izteicējiem, rosina interesi, mācību motivāciju. Piem., diskusija par sarunvalodas lietojumu rakstu valodā.

Metodisks paņēmiens pareizrakstības iemaņu nostiprināšanai.

Mācību diktāti:

1) redzes diktāts (fotogrāfiskais paņēmiens) – izlasa un izpēta ar roku rakstītu vārdu vai drukātu vārdu, iegaumē un pēc redzes atmiņas to uzraksta. Parasti lieto 1.-2.klasē;

2) (*dzirdes*) diktāti – ar dzirdi uztver vārdus, teikumus, pēc tam uzraksta. Skolotājs nolasa visu tekstu, tad pa atsevišķiem teikumiem izrunā “grūto” vārdu pareizrakstību, tad raksta. Var darīt otrādi, vispirms uzraksta, tad izrunā;

3) diktāts ar palīglīdzekļiem – diktāta rakstīšanas laikā var izmantot mācību grāmatu, tabulas, vārdnīcas, pierakstus;

4) *sagatavotais diktāts* – skolēniem iepriekš zināms rakstāmais diktāta teksts, viņi paši to izstudē, ievēro grūtākās vietas (ortogrammas), un tad skolotājs to diktē. Iespējams arī no galvas mācīta dzejoļa teksts, kurā īpaši jāievēro iederīgas pieturzīmes;

5) diktāts ar uzdevumu – pēc diktāta uzrakstīšanas jāzīmē kāda teikuma shēma, jāpasvīturo atsevišķas valodas parādības, ieteicams numurēt diktāta teikumus, lai nerastos apgrūtinājums;

6) *izlases diktāts* – pēc skolotāja norādījuma no diktāta teksta raksta tikai atsevišķus vārdus vai teikumus;

7) *savstarpējais diktāts* – izpilda darbu pa pāriem; katrs skolēns saņem kartīti ar diktāta tekstu vienas rindkopas apjomā. Vispirms katrs izlasa savu teksta daļu, tad pirmais diktē otrajam, otrais diktē savu tekstu pirmajam. Tad diktāta kartītes abi noliek otrādi, lai teksts nebūtu redzams. Katrs pats pārbauda savu rakstīto un labo ar zaļu, pēc tam samainās un biedrs labo ar sarkanu un parakstās. Skolotājs pārskata un liek atzīmi;

8) *radošais diktāts* – skolotājs nodiktē saistošu tekstu bez nobeiguma, tas jāpieraksta pašiem skolēniem.

Domrakstus pēc formas izšķir:

1) *vēstījums* – hronoloģiskā secībā izklāstīts viens vai vairāki notikumi. Vēstījuma rakstīšanā jāievēro noteikta pakāpenība (*secība*), jāvērtē, jāatlasa būtiskākie elementi notikuma norisē. Var būt divu veidu vēstījums: par brīvo tematu un par literāro tematu. Piem., “Notikums klases dzīvē”;

2) *apraksts* – apcere par kāda priekšmeta, parādības vai dzīvas būtnes ārējām pazīmēm (*to izskatu, portretu; dabas, apkārtnes vērojumi*). *Domraksts* attīsta koncentrēšanās un novērošanas spējas, subjektīvu attieksmi pret novērojamo objektu. Var veidot lietišķo (neitrāla apcere par kāda objekta būtiskajām pazīmēm) un māksliniecisko (tēlaina, emocionāla objekta būtisko īpašību apcere) aprakstu. Plānošanas pamatā ir lokālais vai parciālais princips. Piem., domraksts “Mana

Diktāti

Domraksti

skolotāja”;

3) *pārspriedums/eseja* – domraksts, kurā risināta kāda problēma vai noskaidrota parādība un skolēns pauž savu attieksmi pret to, atklāj zināšanas un savu dzīves pieredzi. Pārspriedumā ne vien atstāsta faktus vai izvirza apgalvojumus, bet arī pamato, pierāda savas domas vai uzskatu pareizību. Piem., “Zargonismi – manas valodas bagātinātāji?”

Jautājumi un atbildes (dialogs)

Jautājumus un atbildes kā metodisko paņēmieni var izmantot jebkurā stundā. Ir *retoriskie jautājumi*, kurus stāstījuma laikā uzdod skolotājs vai skolēns, lai pievērstu uzmanību kādai parādībai, runātājs pats atbild uz šiem jautājumiem. *Analīzes jautājumi*, kas palīdz saskatīt valodas parādības, izprast to sistēmu, izdarīt secinājumus, piem., teikumu locekļu noteikšanā, nomenu locījuma noteikšanā, darbības vārda laiku raksturošanā u.tml. Ar *izpratnes jautājumiem* noskaidro, vai temats izprasts pēc būtības; *vispārinošie* jautājumi, kas sakārto atsevišķus valodas faktus sistēmā; *atmiņas jautājumi*, kas reproducē agrāk mācīto vielu u.c.

Dialogā veidojas ciešāks skolotāja kontakts ar skolēniem, aktīvāka kļūst viņu līdzdalība mācībās, tiek nodrošināta informācijas un pretinformācijas vienota plūsma. Skolotājam ir arī lielas iespējas veidot skolēnu valodas kultūru, prasot no viņiem skaidras un precīzas atbildes.

Lomu spēle

Skolēni izspēlē dažādas saziņas situācijas. Tā kā lomu spēlei nav gatava scenārija vai dialoga, tad tās dalībnieki veido savas lomas, darbībai risinoties. Lomu spēle veicina situācijas izpratni, toleranci, jo paši iejūtas kādā lomā, veicina prasmi rīkoties dažādās situācijās. Veiksmīgi var izmantot valodā, mācoties par valodas stiliem, piem., iejusties direktora, skolotāja, policista, sportista u.c. lomā, izvēlēties saziņas situācijai atbilstošus valodas līdzekļus.

Konspekta, tēžu, Attīsta prasmi patstāvīgi veidot mācību materiālu – konspektu, tēzes, piezīmes, veikt piezīmju veidošana informācijas atlasī, analīzi, apkopojumu.

Mācību spēles

Skolotājs sagatavo spēles, parasti mācību vielas nostiprināšanai. Skolotājs vai skolēni izskaidro spēles noteikumus. Mācību spēles veicina interesi, aktivitāti, mācību motivāciju, kā arī nostiprina zināšanas. Sagatavojot var izmantot domino, dažādas mīklas (rēbusu, krustvārdu, zviēdru u.c.), loto, ruletes, “Gribi būt miljonārs?” vai citus spēļu principus. Liels laika patēriņš.

Pareizrakstības mācības paņēmieni galarezultāts ir māka rakstīt noteikta veidojuma burtus (alfabētu), savienot tos vārdos, lai tālāk veidotu teikumus, tekstu, ievērojot ortogrāfijas, interpunkcijas un stilistikas nosacījumus.

Noteikta veidojuma burtus mācās rakstīt pēc parauga un vingrinoties.

Ortogrāfijas mācības paņēmieni:

Pareizrakstības mācības paņēmieni

1) fonētiskais: raksta vārdā to burtu, kas atbilst izrunātai skaņai, piem., *māte, māsa, lapsa, egle, ledus*; skolēnam jāprot noteikt, kuras skaņas veido burtu un kuri burti skaņām atbilst;

2) morfoloģiskais: pēc kura vārda sastāvdaļu raksta vienādi visos gadījumos, neatkarīgi no tās izrunas vārdā, piem., *laba, labs, labsirdīgs; uzart, uzskriet, ataust, atbildēt; pati, pats, gadi, gadi*; Morfoloģiskā principa ievērošanu veicina vārda vai vārda formas pārveidošana **skaidrajā pozīcijā**, t.i., tā, lai aiz neskaidrās vārda sadaļas sekotu patskanis, piem., *slēgt – slēgums, darbs – darbi* u.tml., vai jāzina noteikti nosacījumi, piem., kādos gadījumos rakstāms *s* vai *z* un citi. Šo principu

lietojot, ir svarīgi apzināties, kādos gadījumos jāveic pareizrakstības pārbaude, kad ir **ortogramma** 'vieta vārdā, kurā burta rakstība jāpārbauda'.

Ortogrammas metodisko paņēmieni sekmīgi var lietot, ja ir balsta zināšanas par vārda sastāvu: sakni, galotni, priedēkli, vārdu darināšanu un locīšanu, skaņu pārmaiņām. Ortogramma [*] jeb vieta vārdā, kurā burta rakstība ir jāpārbauda, ir

1) vārda beigās, ja tā galotne ir *-s, -t, -ties -tu*, piem., *ra*s – ragi; dar*s – darbi, diktā*s – diktāti, ga* s – gadi, bei*t – beigas, snie*ties – sniegums, lie*tu – liegums, lū*t – lūza, me*s – meži, sve*s – sveši, kaktu*s – kaktusi*; Ja darbības vārds pagātnē beidzas ar *s, t, d*, tad pirms *-t* rakstāms *s*, piem., *nesa – nest, veda– vest, meta– mest*;

2) vārda sākumā, priedēkļa un saknes saturā: *u*-skriet– uz-aust, a*-bildēt – at-lasīt, i*sacīt – iz-aicināt, a*domāt– ap-laistīt*;

3) pirms priedēkļa *-dam-*; *au*dams – ausa, lū*dams – lūza*; Ja darbības vārds pagātnē beidzas ar *z, t, d*, pirms *-dams* rakstāms *z*, piem., *lauza – lauzdams, meta – mezdams, grūda– grūzdams*;

4) salikteņos, tā daļu saturā: *pu*diena– puse dienas, se*diena – sestā diena, di*pa*mit – divi pa desmit*;

Ir atsevišķi vārdi, kurus izrunā gandrīz vienādi (ar atšķirīgu intonāciju), bet tie rakstāmi ar *k* vai *g*, piem., *auksts, augsts*. Šeit, tiklīdz jāraksta šis vārds, ortogrammu noskaidro pēc vārda nozīmes: *auksts laiks* ar *k* (**asociācijas** – no aukstumā *kratās*), *augsts kalns* (**asociācijas** ar augšanu, bet ne salšanu). Ir vārdi, kuru rakstība jāiegaumē, piem., *istaba*, (nav priedēkļa *iz-*), *līksms*.

Ortogramma ir vārdos *lūzt, milzt, birzt* – nenoteiksmes un tagadnes un šo formu atvasinājumu pareizrakstībā, kad jāizvēlas rakstīt *s* vai *z*; šeit var izvēlēties **analoģiju** ar vārdu *nirt*, liekot to iederīgā formā vārdu *lūzt, milzt, birzt* vietā: ja dzirdams *s*, rakstāmi vārdi ar *s*, ja tas nav dzirdams, rakstāmi ar *z*, piem., *sāk lūzt (nirt) ledus, ledus lūst (nirst)*. Šo vārdu pareizrakstību nostiprina gramatikas izpratne par līdzskaņu zudumu un pozicionāliem pārveidojumiem.

Tradicionālais ortogrāfijas princips nostiprināts lielo sākumburtu lietošanā, kā arī citvalodu vārdu un teicienu rakstībā.

Interpunkcijas mācības paņēmieni pamatojas teikuma struktūras izpratnē, kuru veicina **uzskatāmība**, ko panāk, zīmējot **teikuma shēmas**.

Vārdu formu lietojuma pareizību māca morfoloģija, bet vārda izvēles nosacījumus – leksikoloģija un stilistika.

Ortogrāfija, interpunkcija nostiprināma dažādos vingrinājumos, diktātos, atstāstījumos un domrakstos, bet vārdu lietošana mutvārdos un rakstu darbos ar dažādiem vingrinājumiem un patstāvīgiem darbiem.

Pētījums	<p>Skolotājs vai skolēns izvirza problēmu, kas jāizpēta. Skolēns izdomā risinājuma plānu, īsteno to, izvērtē rezultātu. Pētījuma uzdevumus skolēni veic patstāvīgi, visi kopā, pāri vai grupās ar skolotāja lielāku vai mazāku palīdzību. Viņi mācās pierādījuma loģiku, argumentāciju. Pētījums sekmē skolēnu aktivitāti, attīsta pētnieciskā darba iemaņas. Paaugstinās skolēnu domāšanas aktivitāte, tiek sasniegts stundas mērķis, panākts zināšanu noturīgums, radošās darbības pieredze, radīta interese. Pētījums veicams plašākā laika posmā vai vienas stundas laikā. Piemēram, skolēni var pētīt sava novada apvidvārdus, vietvārdus.</p>
Prāta vētra	<p>Skolotājs izvirza problēmu, visi izsakās, min idejas vai atbildes, kuras pieraksta nekommentējot, pēc tam apspriež visus izteikumus un nonāk pie vispiemērotākā problēmas atrisinājuma. Paņēmiens, ko var izmantot dažādās jomās: noskaidrot skolēnu iepriekšējās zināšanas, izmantot pārejā uz jauno vielu, jaunu ideju ģenerēšanā vai risinot kādu problēmuzdevumu. Skolēnos izraisa aktivitāti, interesi, esošās zināšanas izmanto jaunā situācijā, iespējami oriģināli risinājumi.</p> <p>Plašs darbs par kādu tēmu, kuras saturu un rezultātu galvenokārt nosaka paši skolēni. Projekts veicina dažādu informācijas avotu patstāvīgu izmantošanu, pilnīgo uzstāšanās un sadarbības prasmes. Projekta izstrādē jāievēro šādi soļi:</p>
Projektu metode	<ol style="list-style-type: none"> 1) projekta idejas/ temata izvēle, 2) informācijas vākšana un analīze, 3) optimālākā risinājuma izvēle un īstenošana, 4) projekta prezentācija, 5) darba izvērtēšana.
Referāts	<p>Piem., projekts "Personvārdi manā klasē".</p> <p>Skolas referāts ir skolēna sagatavots publisks priekšlasījums par kādu tematu. Tas attīsta skolēna valodas zinātnisko stilu, pētniecības darba iemaņas, rosina interesi par mācību vielu, veicina patstāvīgumu. Pēc temata izvēles notiek literatūras lasīšana un analīze, pamatproblēmas atrašana, referāta rakstīšana, referāta teksta rediģēšana jeb valodas slīpēšana. Referāta ievadā atklāj aplūkojamā jēdziena (temata) izpratni, referāta mērķus, izstrādes gaitu. Izvērsumā, izmantojot avotu citēšanu un norādes uz atšķirībām uzskatos, dažādu ilustratīvo materiālu, secīgi izklāsta lietas būtību. Nobeigumā svarīgi ir secinājumi par tematu, kuros izpaužas autora galvenā doma, tā var būt formulēta tēžu veidā. Ja referātu iesniedz rakstveidā, tad referātam pievieno izmantotās literatūras un avotu sarakstu, kā arī saīsinājumu sarakstu.</p>
Skaidrojums	<p>Pirms referāta skolēns, vienojoties ar skolotāju, klases biedriem var iedot jautājumus, uz kuriem lasījuma beigās būtu jāsaņem atbildes, tas būtu svarīgi mācību procesa aktivizēšanā.</p> <p>Skolotājs izklāsta faktus, likumus, tos analizē, salīdzina, rāda shēmas, stāstot izskaidro faktu būtību, uzdod jautājumus. Skolēni vēro, iegaumē faktus, klausās un tiecas izprast skolotāja paskaidrojumus, meklē atbildes uz skolotāja jautājumiem, tā ir mācīšanās pēc parauga. Jauno skolēni apgūst gatavā veidā. Ekonomisks jaunu zināšanu apguves veids ar patstāvīgā darba elementiem, iegūstot balsta zināšanas.</p>

Stāstījums	<p>Skolotāja vai skolēna vēstījošs mutvārdu izklāsts, kas parasti netiek pārtraukts ar jautājumiem. Sekmē mācību satura uztveri, attīsta domāšanu, pilnīgo runas un uzstāšanās prasmes.</p> <p>Metodisks paņēmieni mutvārdos vai rakstveidā pareizrunas vai pareizrakstības apguvei, arī teorētisko zināšanu izpratnei, valoddarbības prasmju attīstīšanai:</p> <p>1) <i>ievirzes vingrinājumi</i> – pārejai uz jauno vielu, dominē valodas vērojums (indukcija), atsevišķu valodas parādību izcelšana;</p> <p>2) <i>analīzes vingrinājumi</i> – nostiprina fonētikas, morfoloģijas, sintakses un vārddarināšanas jautājumu izpratni, attīsta loģisko domāšanu, sakārto sistēmā valodas zināšanas;</p>
Vingrinājumi	<p>3) <i>norakstu vingrinājumi</i>, kuros noraksta tekstu ar kādu uzdevumu – atrast, pasvītrot, ierakstīt trūkstošo burtu vai vārdu, izrakstīt, papildināt, mainīt teikuma formu, kas vērsti uz ortogrāfijas un interpunkcijas prasmju veidošanos;</p> <p>4) <i>analoģiskie vingrinājumi</i> – izdomāt un uzrakstīt kādu teikumu pēc noteikta modeļa, uzrakstīt vārdus pēc atbilstoša locīšanas paradigmas vai vārddarināšanas tipa, vai atbilstošus noteiktam ortogrāfijas likumam;</p> <p>5) <i>radošie vingrinājumi (stāstījums)</i> – veidot nelielu stāstījumu, iesaistīt teikumos noteiktus vārdus, veidot stāstījumu pēc attēla, turpināt teksta daļu u. tml.</p>
Vizualizēšana	<p>Skolotājs vai skolēni izmanto vai izveido patstāvīgi dažādus simboliskus uzskates līdzekļus – shēmas, diagrammas, tabulas, plānus, kartes, zīmējumus u.c. Tas palīdz uztvert, strukturēt, apkopot mācību materiālu. Attīsta domāšanas, patstāvīgā darba prasmes. Šādu materiālu labāk veidot pēc tēmas apgūšanas vai pirms pārbaudes darba. Skolēni to veic individuāli vai mazās grupās.</p> <p>Domu kartes veidošana veicina tēmas izpratni, attīsta sistematizācijas prasmes, loģisko, tēlaino domāšanu, prasmi saskatīt būtisko, plānot. To izmanto, piem., plānojot atstāstījuma, domraksta, stāstījuma saturu.</p>